

УДК: 339.732:28

Примљено:

28. октобар 2008.

Прихваћено:

17. новембар 2008.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година IV, vol. 4

Број 1-3/2008.

стр. 183-214

*Оливер Потезица**

ПОЛОЖАЈ ИСЛАМСКЕ БАНКЕ ЗА РАЗВОЈ У СТРУКТУРИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ИСЛАМСКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ

Резиме

Организација исламске конференције је свеопшта међу-државна организација која окупља 57 земаља са четири континента. Ова организација, друга по бројности својих чланица (после Уједињених нација), формирана је 1969. године на основу припадности њених чланица истој вери – исламу. У протекле четири деценије, структура Организације исламске конференције се значајно развила и данас је чине 74 посебна органа, тела, институције и међународне организације.

У структури Организације исламске конференције налазе се и четири специјализоване институције. Реч је, заправо, о међудржавним организацијама исламских земаља. Најзначајнија међу поменутиим специјализованим институцијама је свакако Исламска банка за развој, као „најважнији орган Организације исламске конференције у економској области“. Исламска банка за развој је „класична“ међународна финансијска институција и она је врло слична, на пример, Светској банци (по чијем је моделу вероватно и формирана). Предуслов за чланство у Исламској банци за развој је чланство у Организацији исламске конференције, што значи да њене чланице могу да буду само исламске земље, односно земље чланице Организације исламске конференције.

* Каријерни дипломата и стручњак за исламски свет.

Кључне речи: Организација исламске конференције, исламска банка за развој, исламско банкарство, шеријатско право

Исламска банка за развој (*The Islamic Development Bank*) је „најважнији орган Организације исламске конференције у економској области“¹, како са правом указује познати пакистански политиколог Нур Амад Баба, који се детаљно бавио проучавањем ове међудржавне организације исламских земаља.

I

Специјализоване институције и органи ОИК–а

У оквиру структуре Организације исламске конференције (ОИК) делују најмање 74 засебна органа, тела, механизма сарадње, специјализоване међународне организације и придружене институције. У званичним публикацијама ОИК–а, Исламска банка за развој (IDB) је сврстана у категорију тела која се називају Специјализоване институције и органи ОИК–а.²

Реч је о посебним и самосталним међународним организацијама или специјализованим агенцијама, које чине интегралне делове структуре ОИК–а и делују под окриљем ОИК–а. Оне имају све карактеристике сличних тела каква, на пример, постоје у Систему Уједињених нација, са релативно стриктно ограниченим функцијама и подручјем деловања.

Специјализоване институције и органи ОИК–а су, дакле, самосталне међународне организације које су, на основу одлука политичких органа Организације исламске конференције, као *свеопште међународне организације*, успоставиле и формирале исламске државе својим посебним међународним уговором.

1 Noor Ahmad Baba – *Organisation of Islamic Conference: Theory and Practice of Pan-Islamic Cooperation*, Oxford University Press, Karachi / London, 1994, стр. 124.

2 *Handbook of the Organisation of Islamic Conference*, The General Secretariat of the Organisation of Islamic Conference, Jeddah, 1991 (са допунама из 2006. године), стр. 5.

Упркос чињеници што се Специјализоване институције и органи ОИК-а оснивају посебним одлукама политичких органа ОИК-а, *ова тела имају релативно висок степен аутономије у односу на политичке органе и све друге институције у оквиру ОИК-а*. Ипак, она одржавају веома блиске односе са ОИК-ом, делују у складу са конкретним одлукама ОИК-а (пored својих других активности) и у обавези су да политичке органе ОИК-а редовно извештавају о својим активностима. У том смислу се у званичним публикацијама ОИК-а наводи да Специјализоване институције и органи ОИК-а представљају тела „оперативног карактера“³.

Чланство у овим институцијама је опционо, односно „добровољно“ – није, дакле, аутоматско или обавезно, као у случају Посебних механизма сарадње ОИК-а или Субсидијерних органа ОИК-а, нити се чланови ових тела одређују посебним одлукама примарних органа ОИК-а, као у случају Специјализованих тела ОИК-а (тзв. контакт-групе) или Извршних тела ОИК-а.

Једноставније речено, *исламске земље могу, али не морају, да буду чланице*, односно потписнице оснивачких међународноправних инструмената Специјализованих институција и органа. Са друге стране, *чланство у поменутиим телима је ограничено искључиво на земље чланице ОИК-а*, што значи да друге земље не могу да буду чланице. Аналогно томе, посматрачи у ОИК-у могу да затраже, уколико испуњавају услове, посматрачки статус и у Специјализованим институцијама и органима.

Правни акти којима су утемељени ова тела имају карактер вишестраног међународног уговора, без обзира на то што су те правне акте у начелу потврдили и политички органи ОИК-а. Специјализоване институције и органи ОИК-а имају своја стална седишта, сопствену организациону и административну структуру, своје сталне органе који руководе и управљају организацијама, своје функције (циљеве) и активности, па чак имају и своје субсидијерне органе и „специјализоване институције“. Њихови буџети су и формалноправно и фактички одвојени од буџета ОИК-а и не зависе од верификације политичких органа ОИК-а. Одобравају их, на основу

3 *Handbook of the Organisation of Islamic Conference*, op. cit., стр. 6.

њихових статута, надлежни органи тих релевантних Специјализованих институција и органа.

Дакле, за разлику од Посебних механизма сарадње ОИК–а и, посебно, од Субсидијерних органа ОИК–а, Специјализоване институције и органи ОИК–а су правно, организационо, административно и финансијски аутономни у односу на примарне политичке органе и друга тела ОИК–а.

Као и све друге међународне организације у стриктном смислу тог појма, Специјализоване институције ОИК–а су правна лица и субјекти међународног права. Имају свој правни капацитет и признате су им дипломатске привилегије и имунитети, а неке од њих имају значајне регулативне функције у односу на своје земље чланице. Њихов статус је, као што се може видети, скоро идентичан са статусом које имају „специјализоване агенције“ (у оквиру Система Уједињених нација), као на пример UNESCO, UNHCR и др.

Подсетимо на то да Повеља Уједињених нација (члан 57) под „специјализованим агенцијама“ подразумева међународне организације установљене вишестраним међународним споразумима, одговорне у оквиру својих статута за делатности на привредном, друштвеном, културном, васпитном, здравственом и сродним пољима. Са Уједињеним нацијама их повезују истоветни циљеви, мада су ове међународне организације, заправо, потпуно самостална и независна међународна тела. Чланство у њима није „везано“, односно не стиче се, по аутоматизму самим чланством у Уједињеним нацијама.

Када је реч о специјализованим међународним организацијама у оквиру структуре Организације исламске конференције, поред претходне три, морамо да додамо још једну њихову карактеристику. Наиме, већ смо истакли да су оне створене на основу резолуција и других релевантних одлука самог ОИК–а, што представља основ за њихово правно и организационо утемељење и организациону „изградњу“. На пример, Организација исламске конференције је својом резолуцијом донела одлуку о оснивању Међународне исламске новинске агенције (ИНА), а онда је посебном резолуцијом верификовала Статут ИНА, као највиших правни акт који су донели релевантни органи те посебне, самосталне и независне међународне организације у оквиру структуре ОИК–а. Исто-

времено, то значи и да су сва ова тела, такође, утемељена на прокламованој и званичној припадности њихових чланица истој вери, тј. исламу. Та чињеница је јасно и недвосмислено истакнута у њиховим основним правним инструментима.

Постоје *четири тела* у оквиру категорије Специјализоване институције и органи ОИК–а: 1. Исламска банка за развој (IDB); 2. Исламска организација за образовање, науку и културу (ISESCO); 3. Организација радио–телевизија исламских земаља (ISBO); и 4. Међународна исламска новинска агенција (IINA).

У оквиру Исламске банке за развој делује још *пет засебних тела*: 1. Исламски институт за истраживање и обуку (IRTI); 2. Исламска корпорација за осигурање инвестиција и извозне кредите (ICIEC); 3. Исламска корпорација за развој приватног сектора (ICD); 4. Међународна исламска корпорација за финансирање трговине (ITFC); и 5. Светска фондација за вакуф (WWF). Поменута тела и институције се најчешће називају *Групација Исламске банке за развој*. Реч је о најважнијим телима, мада и под окриљем Исламске банке за развој постоји, поред поменутих тела, и више других институција и специјалних фондова.

ISESCO, са своје стране, представља исламску „копију“ Организације за образовање, науку и културу Уједињених нација (UNESCO). У оквиру ове организације делују још *три посебне специјализована организације и институције*: 1. Федерација универзитета исламског света (FUIW); 2. Центар за унапређивање научних истраживања (ICPSR); и 3. Исламско тело за етику у науци и технологији (IBEST).

Пакистански политиколог Саад С. Кан, један од најзначајнијих ауторитета у области проучавања међудржавног повезивања исламских земаља, уврстио је у ову категорију и *Комисију за исламско међународно право* (ILC). Реч је о телу које би требало да се бави кодификацијом исламског међународног права, слично као што се Комисија УН за међународно право бави кодификацијом међународног (јавног) права⁴. Међутим, *Комисија није никада оперативно започела*

4 Огранак шеријатског права који се бави међународним односима назива се *ilm al siyar* (у смислу „наука о понашању“). У ту област спадају правила која се односе на вођење рата, успостављање мира, третман ратних заробљеника и однос према немуслиманским заједницама (зими). Исламско међународно

са радом и нејасно је због чега је Саад С. Кан ИЛС уврстио у категорију Специјализованих институција и органа. По нашем мишљењу, разлози због чега ИЛС никада није био оперативно формиран су исти они који су онемогућили, током претходних 25 година, формирање Међународног исламског суда правде као специјализованог судског органа Организације исламске конференције, тј. опречни ставови исламских земаља о формирању поменутог тела и одсуство њиховог јасног политичког интереса и консенсуса за оперативно установавање ИЛС-а.

II

Исламска банка за развој

Исламска банка за развој је једна од најактивнијих и најзначајнијих институција која делује у у оквиру структуре Организације исламске конференције, поред тога што је *највећи орган ОИК-а у физичком смислу речи* (има највећи број запослених службеника, односно више од 1.000 професионално ангажованих лица, што је више него сви други органи ОИК-а заједно; има велики број „филијала“ и зграда; и др.)⁵. Нема сумње да је Исламска банка за развој институција која у великој мери доприноси реализацију циљева (функција) Организације исламске конференције, која има 57 држава чланица (друга по бројности у свету) не четири континента.

Исламска банка за развој је „класична“ међународна финансијска институција и она је формирана по моделу специјализоване међународне организације. Она је врло слична, на пример, Светској банци (по чијем је моделу вероватно и формирана) и Међународном монетарном фонду. Предуслов за чланство у IDB-у је чланство у ОИК-у, што значи да **њене**

право се значајно разликује од западњачких међународноправних концепата, мада се оно схвата као нека врста „природног права“. Подсетимо и на то да је исламски учењак Мухамед ибн ал Хасан ал Шејбани из ханефитске верскоправне школе стотинама година пре Хуга Гроцијуса написао обиман трактат о међународном праву (*Kitab al Sijar al Kabir*).

Хасан Моинудин је у својој књизи о ОИК-у дао преглед кодификација исламског међународног права. Водети шире: Hassan Moinuddin, *The Charter of the Islamic Conference and legal framework of economic cooperation among its member states*, „Clarendon Press“, Oxford, 1987.

5 *Islamic Development Bank – Thirty Two Years in the Service of Development*, IDB, Jeddah, 2006, стр. 2.

чланице могу бити само земље чланице ОИК–а које су се, поред тога, у захтеву за пријем обавезале на прихватање и поштовање Статута и других релевантних правних инструмената IDB–а.

Мада је чланство у Исламској банци за развој опционо, све земље чланице Организације исламске конференције су и чланице Исламске банке за развој. Када је реч о земљама чланицама, мора бити указано да IDB прати и примењује све одлуке ОИК–а које се односе на статус појединих земаља (на пример, суспензије чланства Египта и Авганистана у ОИК–у или непозивање Ирака да присуствује састанцима IDB–а после инвазије те земље на Кувајт 1990. године).

Идеја о формирању финансијско–банкарске институције ОИК–а јавила се већ од првих дана формирања ове организације. „Заговорници панисламског повезивања сматрали су да је економска сарадња један од приоритета и стубова таквог подухвата“⁶. Већ су на Другом састанку Конференције министара иностраних послова земаља чланица ОИК–а (ICFM) 1970. године у Карачију, дакле у време када још увек није била усвојена Повеља ОИК–а⁷, Пакистан и Египат изнели идеје о формирању исламске банке или исламске федерације банака⁸.

Формиран је експертски комитет⁹, на чијем се челу налазио Египат, ради усаглашавања ставова исламских земаља о том предлогу. Конференција министара финансија ОИК–а је одржана у Џеди децембра 1973. године и на њој је усвојена „Декларација о намери исламских земаља за стварање IDB–а“⁶. На Другој конференцији министара финансија авгу-

6 Saad S. Khan – *Reasserting International Islam: A Focus on the Organisation of Islamic Conference and other Islamic Institutions*, Oxford University Press, London / Karachi, 2001, стр. 205.

7 Повеља Организације исламске конференције је усвојена 1972. године на Трећем министарском састанку земаља чланица ОИК–а одржаном у Џеди. Нова Повеља ОИК–а је усвојена марта 2008. на 11. самиту исламских земаља у Дакару (Сенегал).

8 На пример, један од предложених назива је био Међународна исламска банка за развој трговине.

9 На састанку ICFM–а у Карачију 1970. године формирана су четири експертска комитета: а) за усаглашавање нацрта Повеље ОИК–а; б) за усаглашавање ставова у вези са исламском финансијском институцијом; ц) за формирање исламске новинске агенције; и д) за формирање исламских културних центара.

ста 1974. године у Џеди усвојен је Статут Исламске банке за развој, чије је потписивање званично започето 31. октобра 1974. године. Инаугурална седница Савета гувернера IDB–а је одржана јула 1975. године. Поменута седница Савета гувернера одржана је у току Шестог састанка министарске Конференције ОИК–а у Џеди (12–15. јула 1975), на којем је од свих исламских земаља затражено да ратификују Статут IDB–а (резолуција број 2/6–Е ICFM). Исламска банка за развој је званично почела са радом 20. октобра 1975. године (15. шева-ла 1415. године, по хиџретском календару) и за њеног првог председника је изабран Тунку Абдул Рахман, први Генерални секретар ОИК–а и ранији премијер Малезије.

Седиште IDB–а се налази у Џеди. Исламска банка за развој има статус правног лица са међународноправним субјективитетом и ужива, у том својству, функционалне дипломатске привилегије и имунитете. У том смислу, Статут као темељни правни инструмент IDB–а треба да буде ратификован или правоснажно прихваћен (потписан) од стране земаља чланица Банке, што осигурава његову правну делотворност и примену на њиховим територијама. Ратификациони инструменти се депонују у седишту IDB–а, док депозитар доставља чланицама веродостојне копије Статута са листама земаља које су га ратификовале. Званични језик који користи IDB је арапски, али су као радни језици у употреби и енглески и француски језик¹⁰.

Основна функција Исламске банке за развој је да *подстиче економски и социјални развој земаља чланица ОИК–а и муслиманских заједница, на колективном или индивидуалном плану, у складу са принципима шеријата. Верско утемељење IDB–а јасно произилази из одредби њеног Статута и видљиво је у свим њеним активностима и дневном оперативном пословању*. Као пример може бити поменуто и то да се финансијска година IDB–а рачуна по хиџретском календару.

Према Статуту IDB–а (члан 2), најважније функције Банке су: да буде акционар у предузећима или у пројектима у земљама чланицама; да инвестира у пројекте развоја економске и социјалне инфраструктуре у земљама чланицама, кроз финансијску партиципацију или друге финансијске аранжмане; да даје кредите јавном и приватном сектору за

10 *Glossary of IDB Group*, IDB, Jeddah, 2004.

развојне пројекте у земљама чланицама; да формира и води специјалне фондове намењене исламским земљама или заједницама; да формира Фонд поверилаца; да прихвата депозите и развија фондове; да подстиче развој трговине између исламских земаља; да проналази адекватне моделе инвестирања у земљама чланицама; да пружа техничку помоћ земљама чланицама и да омогући професионално усвршавање стручњака из земаља чланица у вези са конкретним пројектима; да реализује истраживачке пројекте у циљу развоја економских, финансијских и банкарских активности у земљама чланицама у складу са шеријатом; да сарађују на међународном плану, у складу са одредбама свог Статута, са свим телима, институцијама и организацијама са сличним циљевима; да предузима све друге активности које доприносе реализацији циљева због којих је Банка основана.

Као што се може видети, суштина деловања IDB се испољава кроз финансијске активности, посебно кроз подршку IDB–а развојним пројектима и програмима у земљама чланицама, као и оним који се односе на муслиманске заједнице. Управо се на том плану испољавају специфичности утемељења и деловања ове институције.

Наиме, пошто делује у складу са принципима шеријата, Исламској банци је забрањено да узима камате. Са друге стране, у складу са одредбама шеријата, она своја средства може да прикупља само из муслиманских извора (појединачних или институционалних) и да их ставља на располагање само муслиманима (појединцима, државама, институцијама и др.).

Исламска банка за развој је била прва међународна исламска финансијска институција ове врсте, због чега се и суочавала са великим изазовима, посебно ако се има у виду чињеница да је ситуација у исламском свету протеклих деценија постајала све сложенија¹¹. У том контексту, Исламска банка за развој је развила посебне облике деловања¹².

11 IDB је једина међународна финансијска институција у свету чије су чланице искључиво земље у развоју (на пример, од 37 најмање развијених земаља у свету, њих 21 су чланице IDB–а).

12 *Fikh al Muamalat* („Прописи о трансакцијама“) регулише исламско банкарство. Основни принцип исламског банкарства је учешће у профиту и забрана узимања камате (*риба*). Најважнији финансијски механизми су, стога, учешће у профиту (*музараба*), очување депозита

Поменимо овде да је у другој половини седамдесетих година 20. века настао се већи број исламских банака и оне почињу да делују у скоро свим муслиманским земљама. У истом периоду, створена је Међународна асоцијација исламских банака, чији је најважнији циљ био подстицање привредног развоја исламских земаља у сагласности са одредбама шеријата. IDB данас одржава активне односе са око 70 исламских банака у свету¹³.

Финансијске операције Исламске банке за развој могле би да буду подељене у три категорије: а) пројекти финансирања и техничке помоћи (познати као „Банкарске операције“); б) пројекти финансирања развоја трговине; ц) пројекти специјалних облика финансијске и друге помоћи. Званична обрачунска јединица IDB–а, *исламски динар* (ID), еквивалентан је ММФ–овом „специјалном праву повлачења“ (СДР), што значи да вредност ID–а износи око 1,5 долар.

Укупна сума за финансирање различитих пројеката коју је одобрила Банка у три деценије свог постојања креће се око 25 милијарди долара. Од тога, за прву категорију финансијских операција је било издвојено око 7,5 милијарди долара (23 одсто за индустрију и рударство, 18 одсто за транспорт и комуникације, 18 одсто за пољопривреду итд.). За другу категорију финансијских операција је било издвојено највише, око 16,5 милијарди долара (скоро 70 одсто укупних финансијских активности IDB). При томе, најзначајнија финансијска средства (око 15 милијарди долара) су коришћена за финансирање конкретних увозно–извозних активности на краткорочној основи. За специјалне видове помоћи давања су износила око милијарду долара. Реч о средствима која су издвојена за помоћ земљама чланицама у прилагођавању или реформи њихових привредних активности; за помоћ у добрима или услугама у случају елементарних и других катастрофа које погоде исламске земље или заједнице; за финансијску помоћ земљама чланицама за деловање на плану ширења ислама; и за помоћ исламским заједницама у неисламским земљама¹⁴.

(*вадија*), заједничка улагања (*мушарака*), повећање марже (*мурабаха*), издавање обвезница (*сукук*) и „лизинг“ (*ицара*).

13 *Islamic Development Bank – Thirty Two Years in the Service of Development*, op. cit., стр. 2.

14 *Islamic Development Bank – Thirty Two Years in the Service of Development*, op. cit., стр. 8.

Најважнији финансијски извор IDB–а је њен акционарски капитал, који се користи за финансијске операције и све друге активности Банке. Висина капитала Банке се повремено повећава и данас предвиђени номинални капитал износи 30 милијарди исламских динара (око 45 милијарди долара), док је номинални акционарски капитал 15 милијарди исламских динара (око 22 милијарде долара). Уплаћени акционарски капитал износио је септембра 2006. године око 2,75 милијарди ID, односно око 4,2 милијарде долара. Укупни „активни“ финансијски ресурси банке износе око 6,5 милијарди ID (око 9,5 милијарди долара). Акционим планом IDB–а за период 2005–2010. године превиђено је повећање „активних“ ресурса IDB–а за још 3 милијарде ID–а (4,5 милијарди долара)¹⁵.

Акционарски капитал је подељен на 600 хиљада акција, од којих свака појединачна вреди 10 хиљада исламских динара. Минимални акционарски капитал који мора да уплати нека исламска земља да би била чланица IDB износи 2,5 милиона ID–а, што знача да свака земља чланица мора да има најмање 250 акција.

Према подацима из 2006. године, највећи акционари су: 1. Саудијска Арабија са 1,98 милијарди ID (23,10 одсто акција); 2. Кувајт са 986 милиона ID (11,50 одсто акција); 3. Либија са 795 милиона ID (9,26 одсто акција); 4 Иран са 695 милиона ID (8,11 одсто акција); 5. Египат са 687 милиона ID (8,01 одсто акција); 6. Турска са 625 милиона ID (7,32 одсто акција), и 7. Уједињени Арапски Емирати са 562 милиона ID (5,56 одсто акција). Као што се може видети, ових седам земаља поседује 72,96 одсто акција¹⁶. Ако се у ту групу укључи и Пакистан са 460 милиона ID (5,36 одсто акција), поменутих осам земаља има око 78,32 одсто акција, док осталих 49 земаља чланица поседује преосталих 21,68 одсто акција IDB–а.

У овом контексту, интересантно је поменути податак да је чланом 68 Статута IDB–а предвиђено да ће тај правни

15 Одлуку о повећању предвиђеног номиналног капитала и номиналног акционарског капитала донео је Савет гувернера IDB–а на свом редовном 31. заседању 2006. године, на основу препоруке 3. ванредног исламског Самита одржаног у Меки крајем 2005. године.

16 *Islamic Development Bank – Thirty Two Years in the Service of Development*, op. cit., str. 20.

инструмент ступити на снагу када га ратификује онај број земаља чији заједнички акционарски улог износи више од 500 милиона исламских динара. Реч је о једној врло специфичној одредби у уговорима међународног карактера који су темељни инструменти међународних организација или институција.

Исламска банка за развој је у својој историји имала и периоде стагнације и успона, али се, у сваком случају, значајно развила у сваком погледу. Првих година 21. века финансирање развојних пројеката је достигло суму од близу 2 милијарде долара годишње, док се структура IDB–а развила у мери која је средином осамдесетих година 20. века била тешко замислива.

Организациона структура IDB–а се састоји од три основна органа (тзв. трокомпонентна структура)¹⁷, три регионална представништва, више филијала и неколико посебних фондова. Основни органи IDB–а су: а) Савет гувернера, који чине представници (обично министри финансија земаља чланица ОИК–а) и алтернативни представници (заменици представника) свих земаља чланица; б) Одбор извршних директора, од којих седам директно номинује седам земаља са највећим бројем акција, док других седам извршних директора бира Савет гувернера од представника осталих земаља, на основу принципа равномерне регионалне заступљености; ц) Председник IDB–а, кога бира Савет гувернера на период од пет година и његов мандат може бити обнављан. Садашњи председник IDB–а је Ахмад Мухамед Али ал Мадани, некадашњи заменик министра образовања Саудијске Арабије и ранији Генерални секретар „Светске исламске лиге“ (Раби-та). Председник IDB–а директно координира рад свих придружених институција IDB–а (које чине Групацију IDB–а) и свих других посебних тела, фондова и институција Исламске банке за развој.

Савет гувернера је највиши орган IDB–а, који се са-стаје једном годишње ради разматрања извештаја о раду у претходном периоду и утврђивања активности у наредном

17 Већина органа и институција у структури Организације исламске конференције има поменуто трокомпонентну структуру. Она се састоји од органа скупштинског карактера, ужег руководећег колективног органа и инокосног руководећег органа.

периоду. Када је реч о доношењу одлука Савета гувернера, свака земља чланица има 500 основних гласова плус по један глас за сваку акцију са којом располаже и одлуке се доносе већином гласова земаља чланица присутних на релевантном састанку. Савет гувернера бира свог Председавајућег за свако годишње заседање, који обавља ту функцију до наредног заседања.

Одбор извршних директора је надлежан за доношење свих одлука о општем пословању и активностима Банке, у складу са општим смерницама Савета гувернера; за усвајање буџета IDB-a; подношење годишњих завршних рачуна и извештаја о раду Савету гувернера; и за припрему редовних седница Савета гувернера. Одлуке се доносе већином гласова, мада је сама процедура представљања и гласања релативно компликована. Одбор извршних директора има више сталних комитета задужених за различита питања (оперативно пословање, администрација, финансијска питања, дугорочно финансирање трговине и др.). Ово тело доноси и прописује све интерне прописе и правилнике IDB-a.

Председник IDB-a је највиши извршни инокосни орган те исламске финансијске институције и он правно заступа и представља IDB у њеном целокупном деловању. Он је, такође, председавајући Одбора извршних директора. Поред тога, директно координира рад свих придружених институција Банке (које чине Групацију IDB-a) и руководи радом Канцеларије за процену и ревизију оперативних активности, Канцеларије за специјалне облике помоћи и стипендије, Канцеларије за стратешко планирање Групације IDB, Канцеларије за процену ризика, Одељења за правне послове, Одељења за координацију активности и других тела. У свом деловању, Председник је дужан да се придржава одлука Одбора извршних директора и у томе му помажу три потпредседника и више саветника за поједине области и питања.

У оквиру IDB-a делују и посебна тела, као што су „Међународни центар за биосалинитетну пољопривреду“ (формиран 1999. године), „Саудијски пројекат за коришћење меса жртвованих животиња“ (започет 2006. године)¹⁸ и „Мрежа

18 Реч је о животињама које ходочасници, у складу са исламским традицијама, жртвују у време хаџилука. У току ходочашћа, годишње се жртвује између 500.000 и 750.000 животиња, чије се месо, кожа и други делови могу кори-

ОИК–а за комуникације“ (установљена 2000. године). Поме- нута тела су формирана у сарадњи са земљама чланицама, тј. са Уједињеним Арапским Емиратима (Дубаи), Саудијском Арабијом и Малезијом. Прва два тела се сматрају, у ствари, за посебне ентитете прикључене IDB–у, док се за треће тело, чије је седиште у Малезији, сматра да представља неку врсту техничке подршке Исламској банци за развој у њеним опера- тивним активностима¹⁹.

Поред тога, треба поменути „Систем за информације о трговини и њено унапређење“ (TIPSus), „Информативни си- стем исламских банака“ (IBIS), „Базу података о вакуфима“ и друге сличне системе, што показује колико велики значај IDB придаје коришћењу модерних технологија и облика ко- муницирања.

Структуру Исламске банке за развој чини и више по- себних фондова који имају сопствене нормативне оквири и правне инструменте, организацију, структуру, стална тела, земље чланице, засебна финансијска средства. Ови фондови имају значајан степен самосталности у својим активностима и реализацији пројеката. Сви они стриктно делују у складу са принципима шеријатског права, што је наглашено у њихо- вим правним инструментима. То представља још један знача- јан показатељ верског утемељења IDB и свих тела и институ- ција у оквиру њене структуре.

Поменути фондови су:

- а) *Инвестициони фонд* (UIF), формиран 1989. и чини га 20 инвеститора (институција и појединаца) из 11 зе- маља чланица, а његов данашњи капитал је око 350 милиона долара. Фонд је до 2007. године био ангажо- ван у реализацији 201 пројекта укупне вредности 1,8

стити искључиво у складу са шеријатским правилима. Саудијска влада је овластила IDB да реализује поменути пројекат наручивања за потребе ходочасника (кредитним картицама, Интернетом, чековима и сл.) и потоњег коришћења меса жртвованих животиња. Ово тело делује као нека врста агента ходочасника у жртвовању и транспорту и коришћењу меса. На пример, 2006. године било је жртвовано 683.931 животиња, од чега је 391.931 животиња била дата сиромашним људима и ходочасницима у области Меке и Медине, док је остатак дистрибуиран, преко верских институција, верницима широм света.

19 *Islamic Development Bank – Thirty Two Years in the Service of Development*, op. cit., стр. 32.

милијарди долара. Исламска банка за развој делује као генерални заступник (*мудариб*²⁰) UIF-а ;

- б) *Фонд за инфраструктуру* (ИФ), чије је седиште у Бахреину, установљен је 1999. године, а оперативно је почео да делује 2001. године. Данашњи капитал Фонда износи око 950 милиона долара, а IDB поседује 51 одсто акција. За овај Фонд је карактеристично врло значајно учешће приватног сектора. До краја 2006. године, ИФ је финансирао 18 пројеката у 9 земаља (енергетика, петрохемија, транспорт и телекомуникације), у укупном износу од 734 милиона долара;
- ц) *Фонд за инвестирање у имовину вакуфа* (АРИФ), формиран је 2001. године²¹, у складу са чланом 23 Статута IDB-а, као акционарско друштво са уписаним капиталом од 57 милиона долара и са стално „отвореном“ кредитном линијом IDB-а у висини од 50 милиона долара. Акционари Фонда могу да буду министарства или институције за вакуф исламских земаља, као и исламске банке и финансијске институције. До почетка 2007. године Фонд је реализовао је 59 пројеката у вредности од 300 милиона долара, од тога само у току 2006. године 25 пројеката у висини од 125 милиона долара). Овај Фонд инвестира, пре свега, у некретнине вакуфа (у новије време често и у тзв. ВОТ пројекте), у складу са шеријатским прописима²². Пословање Фонда је у доларима, а не у исламским динарима;

20 Исламски финансијски модалитет *мудароба* представља шеријатско-правни регулисани уговор оних који имају капитал и оних који поседују стручност, у циљу остваривања профита који је халал (правно дозвољен), који ће бити подељен између две стране у договореној пропорцији.

21 Одлука о формирању овог Фонда донета је на Шестом састанку министара за вакуф ОИК-а, одржаном у Индонезији 1997. године. Скупови министара за исламска питања и вакуф одржавају се повремено, у току заседања Комитета за координацију заједничке исламске акције у области да'аве.

22 Вакуф је верска имовинска задужбина или (заједничка, акционарска) фондација, чија се имовина и приходи могу користити само у верске или добротворне сврхе. Оквирно гледано, вакуф има статус правног лица и његову имовину, насталу поклонима, завештањима или донацијама, нико не може да отуђи или преузме. Реч је о институцији која

- д) *Фонд Ал Акса*, формиран 2000. године на основу одлуке Самита Арапске лиге, са номиналним капиталом од 800 милиона долара и уписаним капиталом од 610 милиона долара. Фонд је створен ради „помоћи народу Палестине да развије сопствену економију“ и помоћи у случајевима хуманитарних криза на палестинским територијама. До сада је реализовано око 30 пројеката и програма чија је вредност око 590 милиона долара. Фондом управља IDB и он има сопствену организациону структуру;
- е) *Наменски фонд исламских банака за инвестиције и развој (IBP)*, формиран 1987. године, од стране 20 исламских банака и финансијских институција, са номиналним капиталом од 280 милиона долара и уплаћеним капиталом од 100 милиона долара. Акционари у овом Фонду су биле исламске банке (укупно 20). На располагању има посебан депозит од 300 милиона долара. Док краја 2006. године, IBP је реализовао 264 финансијске операције у висини од 4,4 милијарде долара. У току 2007. године, IBP је припојен новоформираној Међународној исламској корпорацији за финансирање трговине;
- ф) *Фонд за смањивање сиромаштва (IFPR)*, установљен је 2006. године, одлуком 30. заседања Савета гувернера IDB–а, на основу Десетогодишњег акционог плана ОИК–а (2005) и оперативно је почео да делује са радом 2007. године (очекује се да ће Фонд имати капитал од 10 милијарди долара)²³. Фонд би нарочито требало да користи „неконвенционалне“ методе финансирања од средстава зеката и вакуфа у смањивању сиромаштва и искорењивању епидемија и неписмености (посебно у Африци), поред активности предвиђених „Програмом за подизање привредних

је карактеристична за исламски свет. У том погледу, вакуфи до данас остају врло значајни титулари својине у исламском свету и стубови финансирања многих активности.

23 Саудијска Арабија је обећала донацију средстава од милијарду долара, а Кувајт од 300 милиона долара за овај Фонд. Још 19 земаља чланица је обећало значајнија финансијска средства. Нема релевантних индикатора о томе да ли су средства стварно и уплаћена, јер је реч о тек формираној институцији.

потенцијала у циљу смањивања сиромаштва у најмање развијеним и најсиромашнијим земљама чланицама ОИК-а“, усвојеним на Десетом исламском Самиту 2003. у Малезији; и

- г) *Фонд за вакуф*, раније познат под називом „Специјални рачун за помоћ“, установљен је 1979. године, као фонд поверилаца, а његов капитал је достигао 2007. године близу 1,5 милијарди долара. Од тога, око 1,1 милијарда долара је капитал Фонда, док су преостала средства распоређена на рачунима Специјалне помоћи муслиманским заједницама у неисламским земљама (64 милиона долара) и Помоћи најмање развијеним исламским земљама (183 милиона долара).

У овом контексту, треба поменути да је у периоду од 1980. до 2006. године из средстава Програма специјалне помоћи финансирано 1.129 пројеката, у вредности од 616 милиона долара. Од тога, 439 пројеката вредности 405 милиона долара је реализовано у земљама чланицама, а 690 пројеката у вредности од 211 милиона долара за потребе муслиманских заједница у исламским земљама. Пројекти су, углавном, реализовани у областима здравља и образовања, али су средства коришћена и у хуманитарне сврхе када је то било потребно. Са друге стране, IDB је установила 1983. године посебан Програма стипендија за потребе муслиманских заједница, у које сврхе је утрошено око 63 милиона долара (стипендирано је 6.450 студената из 48 земаља). Поред тога, за област природних наука 1990. године формиран је посебан Програм стицања највиших академских звања, у које сврхе је утрошено, до краја 2006. године, 14 милиона долара за академско усвршавање и специјализацију 339 стручњака (од тога 187 доктора наука)²⁴. При томе, IDB-а је стално развијала облике и механизме свог деловања, руководећи се исламским предањем (*хадис*) да су „најбољи међу верницима они који доносе користи другим верницима“.

Исламска банка за развој има три своја регионална представништва. Регионално представништво у Рабату (Мароко) „покрива“ 15 исламских земаља из северне и западне Афри-

24 *Islamic Development Bank – Thirty Two Years in the Service of Development*, op. cit., стр. 46.

ке; регионално представништво у Куала Лумпуру је задужено за три земље чланице (Индонезија, Малезија и Брунеј), као и друге земље у том региону које нису чланице IDB–а; регионално представништво у Казахстану „покрива“ земље Источне Европе, Заједницу Независних Држава и Монголију. У поступку формирања је и четврто регионално представништво, које ће се налазити у Дакару. Поред тога, IDB има оперативне представнике у још 13 земаља чланица (Бангладеш, Гвинеја, Гвинеја Бисау, Индонезија, Иран, Либија, Мауританија, Нигерија, Пакистан, Сенегал, Сијера Леоне, Судан и Узбекистан).

У оквиру одељења и канцеларија IDB–а делују и бројни одсеци, службе, јединице, тела и посебни механизми, што структуру IDB–а чини врло сложенем и врло развијеном за међународну исламску финансијску институцију овог типа. Нема сумње да би евентуално детаљније разматрање IDB–а и њене структуре захтевало заправо, посебан истраживачки пројект у циљу научне дескрипције банке и њених тела.

У протеклим деценијама, Исламска банка за развој је успоставила и развила односе са многим међународним агенцијама и финансијским институцијама у свету. Сарадња је развијена са специјализованим агенцијама OUN, као што су UNCTAD (Конференција UN за трговину и развој), UNICEF, FAO, UNIDO, WHO и друге, као и са „Светском трговинском организацијом“ (WTO), „Светским трговинским центром“ (WTC), OECD–ом, WIPO–ом (Светска организација за интелектуалну својину) и бројним другим организацијама. Поред тога, IDB одржава сталне консултације са водећим финансијским институцијама (на пример, Светска банка и др.). Са многим од поменутих организација сарадња је и уговорно регулисана.

Са друге стране, IDB има сарадњу са бројним арапским и регионалним финансијским институцијама, као и са Фондом ОПЕС–а за међународни развој. Њихови блиски односи се често популарно описују као „Координациона група“. Банка има споразуме о сарадњи са Арапском лигом и више регионалних групација које чине исламске земље (UAM, OSE, GCC и др.). Исламска банка за развој је и на овај начин стекла значајно и прстижно место у међународним односима, потврђујући свој међународноправни субјективитет и деловање.

После формирања Светске трговинске организације 1995. године, IDB је установила посебан „Програм техничке помоћи“ (ITAP), у циљу пружања помоћи исламским земаљама у вези са свим питањима која се односе на Светску трговинску организацију и њиховим учешћем у мултилатераном трговинском систему. До јануара 2007. године, IDB је у овом контексту организовала 23 консултативна састанка, 12 семинара о политици трговинске размене, 26 симпозијума и 13 специјалистичких курсева о конкретним аспектима утицаја примене уговорног оквира Светске трговинске организације на привреду исламских земаља. Данас се 39 земаља чланица IDB-а налази и у чланству Светске трговинске организације (која обухвата око 150 земаља чланица).

III *Групација Исламске банке за развој*

Ширењем и интензивирањем активности IDB-а створено је, посебно у периоду после 1990. године, више засебних органа и институција који делују под окриљем банке, чиме је постепено грађена и развијана њена сопствена структура. У публикацијама Исламске банке за развој ова тела се називају „придружене институције“ и она чине заправо неку врсту Система IDB-а, који се званично назива „Групација IDB-a“²⁵. Поменута тела имају значајан степен самосталности у односу на IDB, што се види по чињеници да имају своје сопствене темељне правне инструменте (статуте) и друге прописе, посебну организациону структуру, одвојен буџет и сл. Ипак, њихове основне правне акте потврђује Савет гувернера IDB, док њихово деловање и активности координира Председник IDB-a²⁵.

Крајем 2003. године, Исламска банка за развој је усвојила нову стратегију деловања „Стратешки оквир Групације IDB“, којом се предвиђа већи степен кооперације и координације IDB-а и придружених институција у наредном периоду. Овим стратешким планом се предвиђа водећа улога Групације IDB „у социјалном и економском развоју земаља чланица и муслиманских заједница, у складу са принципима шеријатског права“. Циљеви нове стратегије су: развој исламског фи-

25 *Islamic Development Bank Group in Brief*, IDB, Jeddah, 2007, стр. 8.

нансијског сектора и институција; смањивање сиромаштва; и интензивирање економске сарадње земаља чланица. У реализацији ових циљева, постављени су следећи приоритети: унапређење образовања и стручно усавршавање, као и укупно побољшање животног стандарда; развој пољопривреде и производње хране; развој инфраструктуре; развој трговине међу земљама чланицама; јачање приватног сектора; унапређење истраживања и развоја у областима исламске економије, банкарства и финансија. Исто тако, приоритетни циљ је и осмишљавање нових модалитета мобилизације фондова за потребе IDB–а и институција и тела која делују у оквиру њене структуре.

По нашем мишљењу, поменута тела чине и део структуре Организације исламске конференције, због тога што је реч о посебим правним лицима сталног карактера, са развијеном сопственом организационом структуром, правним инструментима и активностима које су значајне за ОИК као целину. Описаћемо, стога, укратко институције у оквиру Групаације IDB, по редоследу њиховог настанка.

1. *Исламски институт за истраживање и обуку* је формиран у циљу што ефикаснијег остваривања функција које IDB, према свом Статуту (члан 2), има у областима истраживања и обуке. Одлуку о формирању IRTI–ја донео је 1979. године Савет гувернера IDB, а Одбор извршних директора је потврдио Статут IRTI–ја 27. априла 1981. године. IRTI је почео оперативно да делује 1983. године. Седиште IRTI–ја је у Цеди, а на његовом челу се налази Генерални директор кога именује Председник IDB–а. IRTI је 2004. добио статус посебне институтције у оквиру Групаације IDB–а, а 2005. године је усвојио сопствени „Стратешки план развоја“ у складу са параметрима изнетим у „Стратешком оквиру Групаације IDB–а“.

Истраживачки пројекти на којима је IRTI био ангажован односили су на развијање метода и механизма примене шеријатског права у областима економије, банкарства и финансирања. На пример, у вези са питањима као што је зекат²⁶,

26 *Зекат* је обавезни верски допринос и представља једну од највећих верских обавеза муслимана, које се у сунитском исламу називају „Пет стубова ислама“. Реч је о давању доприноса у добротворне сврхе, у циљу помоћи сиромашнима, односно онима чија зарада не

исламско социјално осигурање, исламски финансијски инструменти, приватизација, јавни дугови и сл. IRTI је, до сада, објавио око 300 студија и публикација, а редовно публикује и научни часопис „Студије исламске економије“. IRTI је организовао и близу 100 семинара и конференција и више од 100 програма и курсева специјалистичке обуке. Два најважнија програма данас су „Обука у циљу припреме умме за 21. век“ и „Унапређење зеката и вакуфа у афричким земљама јужно од Сахаре“. Коначно, у оквиру IRTI-ја делује *Информативни центар* који прикупља, систематизује и ставља на располагање информације о економским кретањима у исламским земљама, као и о појединим областима привреде у исламским земљама. У том контексту, IRTI одржава контакте са око 200 институција у земљама чланицама ОИК-а.

2. *Исламска корпорација за осигурање инвестиција и извозних кредита* је формирана 1994. године, на иницијативу Сталног комитета ОИК-а за економију и трговину, као аутономна финансијска институција у оквиру структуре IDB-а. Основни прокламовани циљ ICIEC-е је ширење обима трговинске размене и подстицање директног инвестирања између муслиманских земаља. Идеја о формирању овог тела произилази из члана 15 „Споразума за унапређење, заштиту и гарантовање инвестиција између земаља чланица ОИК-а“ (1977. године), у којем је наведено да IDB треба да установи посебну исламску компанију за осигурање инвестиција и извозних кредита, која ће деловати у складу са шеријатским прописима. Савет гувернера IDB-а је усвојио на свом 16. годишњем заседању 1992. године Статут ICIEC-е. У јулу 1995. године Корпорација је оперативно започела са радом, а њено седиште је у Цеди.

Уписани капитал ICIEC-е износи 100 милиона исламских динара (145 милиона долара), од чега је 50 милиона ID уложила Исламска банка за развој (50 одсто акција припада IDB-у), док преосталих 50 одсто акција припада исламским земљама потписницама Статута ICIEC-е (35 земаља), које су до сада уплатиле 47,25 милиона ID.

прелази одређену суму (*нисаб*). Зекат износи 2,5 одсто од годишњег профита који неки муслиман оствари преко поменуте најмање суме. Постоје и добровољни доприноси у верске сврхе (*садака*).

Корпорација пружа следеће услуге извозницима, банкама и инвеститорима: а) осигурање извозних кредита од свих облика комерцијалних и некомерцијалних ризика; б) осигурање инвестиција да би се покрили ризици инвестирања, посебно у одређеним земљама чланицама ОИК–а које се суочавају са значајним проблемима; и ц) реосигурање оперативних активности у земљама чланицама. Све активности ИСЕС–е се одвијају искључиво у складу са принципима шеријатског права. Своје активности Корпорација обавља у 87 земаља света, што значи да поред исламских, она делује и у многим земљама које нису исламске (на пример, Бразил, САД, Нови Зеланд, Пољска, Шпанија, Словенија и др.). ИСЕС је чланица Међународне уније институција за осигурање кредита и инвестиција (тзв. Бернска унија).

3 *Исламска корпорација за развој приватног сектора* је формирана новембра 1999. године као потпуно независни мултилатерални финансијски ентитет у оквиру Система ИДВ–а. На истом, 24. заседању Савета гувернера ИДВ–а верификован је и Статут ИСД–а. Основи прокламовани циљ ИСД–а је финансијска подршка развоју и унапређењу приватног сектора, као једног од носилаца економског развоја земаља чланица ИСД–а. Идеја о формирању овог тела настала је на основу „виђења“ исламских земаља актуелних трендова глобализације које карактеришу, по њима, економска либерализација, приватизација државних предузећа и све веће учешће приватног сектора у кључним економским активностима и пројектима инфраструктуре.

Инаугурална седница Генералне скупштине ИСД–а је одржана 8. јула 2000. године, а седиште ИСД–а је у Цеди. Номинални капитал ИСД–а износи милијарду долара, док уплаћени акционарски капитал износи 500 милиона долара, од чега су 50 одсто акције ИДВ–а, 30 одсто су акције земаља чланица (44 земље потписнице Статута ИСД–а) и 20 одсто су акције јавних финансијских институција из земаља чланица (три су иранске, једна саудијска и једна алжирска).

Организациона структура ИСД–а показује да ова институција има већи степен самосталности у односу ИДВ од претходне две корпорације и других тела ИДВ–а. Није неопходно посебно наглашавати да ИСД, као и сва друга тела из Групације ИДВ, стриктно делује у сагласности са одредбама

шеридатског права. ICD је развио читав низ финансијских инструмената у складу са шеридатским правом и клијенти ове корпорације могу да изаберу оне које сматрају најповољнијим. Орган ICD–а, *Комитет за шеридатско право*, доноси одлуке, у сваком конкретном случају, да ли је финансирање одређене компаније или пројекта у складу са шеридатом. Постојање овог тела недвосмислено показује верски карактер ICD–а.

4 *Међународна исламска корпорација за финансирање трговине* је формирана 24. јуна 2005. године као аутономни мултилатерални финансијски ентитет у оквиру Групаације IDB, на основу одлуке Савета гувернера IDB–а на 30. годишњем заседању тог тела. На свом 31. годишњем заседању одржаном 2006. године у Кувајту, Савет гувернера IDB–а је верификовао Статут ИТФС–е. Инаугурални састанак Генералне скупштине ове новоформиране међународне организације одржан је 24. фебруара 2007. године у Џеди и на њему су били присутни представници из 47 исламских земаља и 15 финансијских институција. Статут ИТФС–е потписало је 47 исламских земаља и 8 финансијских институција, а до 1. састанка Одбора директора ИТФС–е, одржаног 7. априла 2007. године, 23 земље чланице и 8 финансијских институција депоновале су инструменте о његовој ратификацији. Поред тога, још 9 исламских земаља и 9 финансијских институција поднеле су захтев за чланство. Седиште ИТФС–а је у Џеди, а отворено је и регионално представништво ове корпорације у Дубаију (UAE).

Фактички, ИТФС је почела оперативно да делује од средине 2007. године. С обзиром на то да је реч о потпуно новој институцији у оквиру Групаације IDB–а и структуре ОИК–а још увек нема довољно података о њеним активностима, организационом устројству, који би нам омогућили да презентујемо њену потпунију научну дескрипцију, као и њену класификацију и типологизацију.

Основи прокламовани циљ ИТФС–е се односи на „допуну“ и ширење активности IDB–а кроз финансирање и унапређивање трговине између земаља чланица, у складу са шеридатским прописима и принципима. *Ова нова Корпорација треба да обједини све програме и активности у оквиру IDB–а у вези са финансирањем трговине, консолидујући под*

својим окриљем све такве облике пословања. Организациона структура ИТФС–е подсећа, у значајној мери, на организациону структуру ИСД–а, што такође потврђује већи степен самосталности у односу на ИДВ.

Незадовољавајући обим трговинске размене између земаља чланица ОИК–а приморао је, дакле, ИДВ да установи нове облике и механизме њеног финансирања и подстицања²⁷. Предвиђени номинални капитал ИТФС–е износи 3 милијарде долара, док уплаћени акционарски капитал износи 500 милиона долара, од чега акције ИДВ–а увек морају да буду веће од 51 одсто од укупног броја акција. Дакле, већински удео ИДВ–а у акцијама ИТФС–а је загарантован. Преостале акције су у власништву земаља чланица и финансијских институција, при чему се наглашава да је „*укључивање земаља чланица као акционара неопходно ради обезбеђивања међународног статуса нове Корпорације*“.

5 Светска фондација за вакуф је формирана 2001. године као засебан финансијски ентитет. Разлог за формирање овог тела је настојање ИДВ–а да створи глобални ентитет за вакуф, у сарадњи са државним вакуфима и вакуфима невладиних организација, као и верским добротворцима из приватног сектора. Недостатак адекватних података и материјала нас онемогућава да дамо детаљнију дескрипцију овог органа, због чега смо били принуђени само да га укратко поменемо у оквиру структуре ИДВ–а.

Најважнији циљеви WWF–а су: промовисање и активирање вакуфа како би они допринели социјалном, економском и културном развоју исламских земаља и муслиманских заједница²⁸.

27 ИДВ је поверила „Компанији за међународни финансијски консалтинг“ из Отаве да припреми студију и „предложи алтернативне практичне форме консолидоване организационе структуре аутономног ентитета за финансирање међународне трговине, који ће деловати у сагласности и на основу прописа Групације Исламске банке за развој“.

„Компанија за међународни финансијски консалтинг“ је закључила да је неопходно да буде формиран самосталан финансијски ентитет под окриљем ИДВ–а како из стратешких, тако и из финансијских разлога. Закључак је утемељен на установљеним „институционалним празнинама и, са друге стране, дуплирањима активности“ у финансирању трговинских активности од стране ИДВ–а.

28 Tan Sri Dato Halim Mohammad, *Enhancing Intra OIC Trade*, Kuala Lumpur, 2006, стр. 10.

*

У закључку излагања о Исламској банци за развој, поменимо и то да Саад С. Кан кратко набраја само три придружене институције IDB–а, међу којима је и Међународна исламска компанија за финансирање лизинга (IILFC). Реч је о телу које је IDB намеравала да формира 2000. године са групом инвеститора из Кувајта и других арапских земаља Залива и чије је седиште требало да се налази у Кувајту. Међутим, ово тело се нигде не помиње у обимним годишњим извештајима IDB–а и институција под њеним окриљем, нити у новим публикацијама ОИК–а. Остаје нејасно да ли је оно уопште било формирано и да ли је касније инкорпорисано, ако је било формирано, у неку другу институцију IDB–а. Или је пак, можда, трансформисано у неку другу врсту компаније или институције која се не налази под окриљем IDB–а.

Овде ћемо да искористимо прилику и да укажемо да се и на овом примеру још једном види *један од важнијих недостатака, поред осталих, студије Саад С. Кана*, који у својој научној дескрипцији структуре ОИК–а уводи и она тела која нису формирана или она за која се планира да буду формирана. Због тога је „слика“ структуре Исламске банке за развој и Организације исламске конференције коју он презентује *непрецизна, нејасна и, у крајњој линији, нетачна*. Поред тога, његов приступ је често оптерећен његовим политичким виђењима на уштрб научног (непристрасног) приступа. Коначно, пакистански аутор често пренаглашава улогу своје земље, Пакистана, у оквиру ОИК–а и кретањима у исламском свету. Наравно, неки недостаци студије Саад С. Кана су објективне природе и повезани су и са тиме што су структуре IDB–а и ОИК–а значајно развиле после њеног објављивања (2001).

IV

Исламско банкарство

Исламско банкарство, прецизније речено банкарско финансијско пословање у складу са одредбама шеријатског права, почело је значајније да се развија *средином седамдесетих година 20. века*²⁹. Ипак, рад Међународне асоцијације ислам-

29 Прва исламска банка била је „Исламска Банка Дубаија“ која је формирана 1975. године. Од тада, овај облик банкарског пословања се стално шири у

ских банака (ИАИВ), међународне асоцијације исламских финансијских институција, формиране под окриљем ОИК–а августа 1977. године у Каиру, пратиле су бројне нејасноће и тешкоће већ од првих дана њеног постојања, што можемо да видимо и по усвајањима посебних резолуција о овој организацији на састанцима министарске Конференције исламских земаља у Дакару (април 1978. године) и Фезу (мај 1979. године).

Уз подршку Генералног секретаријата ОИК–а и других институција ОИК–а, Међународна асоцијација исламских банака је успела да консолидује деловање и организациону структуру, развијајући своје активности у току осамдесетих година 20. века. Основне функције ИАИВ–а су биле промовисање концепта и идеје исламског банкарства, у складу са шеријатским правом, као и стандардизација организационог устројства исламских финансијских институција.

Организациона структура ИАИВ–а је била слична трокомпонентној структури осталих институција ОИК–а (Генерална скупштина, Одбор директора и Генерални секретаријат), али је у њеном оквиру деловао и *Исламски комитет за шеријатску контролу*, чија је основна функција била да обезбеди јединствену примену исламских прописа који се односе на пословање исламских банака. Постојање таквог тела врло јасно и недвосмислено *потврђује верско утемељење и карактер ИАИВ–а, као и верски карактер структуре ОИК–а у целини*. Седиште ИАИВ–а је било у Каиру (мада су неки његови органи деловали и у Цеди), а постојала су и регионална представништва за Европу и Азију. У оквиру ИАИВ–а је деловао и посебан помоћни орган, Међународни институт за исламско банкарство и економију (ИВЕ), задужен првенствено за стручну и практичну обуку особља из исламских банака у чланству ИАИВ–а.

Упркос томе што је деведесетих година 20. века исламско банкарство доживело прави „бум“, број чланица ИАИВ–а је остао релативно скроман – око 30 банака и финансијских институција из 12 исламских земаља. Са друге стране, Бахре-

свету, како у квантитативном смислу (број банака), тако и у квалитативном смислу (по модалитетима пословања). Просечни годишњи раст овог облика банкарства у последњих 30 година био је око 12 одсто годишње.

инска монетарна агенција је управо у том периоду, 1993. године, успешно одржала *Прву светску конференцију исламских банака* на којој су остварени значајни резултати. Ова конференција је успела у протеклом периоду да окупи представнике више стотина исламских и других финансијских институција из 35 земаља. До сада је одржано 14 њених заседања, а 15 заседање Светске конференције исламских банака је требало да буде одржано средином 2008. године у Лондону (по први пут ван главног града Бахреина), јер је усвојена препорука да би Лондон требало да постане кључни центар исламског банкарства у Европи.

Организацији исламске конференције је прикључена нова институција под називом *Генерални савет за исламске банке и финансијске институције (GCIBFI)*, која нема карактер специјализоване међудржавне организације као Исламска банка за развој. Реч је о *придруженој институцији ОИК-а* (тела у чијем се чланству налазе институције, удружења и правна лица из исламских земаља) чије су чланице *исламске банке и остале финансијске институције које послују у складу са шеријатским правом*. Поменути асоцијацију су формирале заједнички Исламска банка за развој и друге финансијске институције. GCIBFI је регистрован у Манами (Бахреин), у складу са декретом Краља Бахреина од 16. маја 2001. године, као аутономна, недржавна и непрофитна асоцијација глобалног карактера. GCIBFI је почео оперативно да делује крајем септембра 2001. године.

На основу резолуције број 5/33-ORG усвојене на 33. састанку ICFM-а 2006. године у Бакуу, *GCIBFI је добио статус придружене институције ОИК-а, замењујући IAIB*. Данас је GCIBFI једина међународна недржавна организација, која окупља исламске банке и исламске финансијске институције у свету. *Реч је о јединственом случају у историјату и организационом развоју Организације исламске конференције*, због чега се морамо осврнути на његову генезу и околности због којих је дошло до те промене, односно до тога да једна придружена институција „истисне“ другу придружену институцију у структури ОИК-а.

Поменимо и то да је ван окриља IAIB-а и ОИК-а 1990. године дошло и до формирања „Организације за рачуноводство и ревизорске послове исламских финансијских организа-

ција“ (AAOIFI), као и 1999. године „Исламске корпорације за економски развој“ (ICED), што је, у крајњој линији, утицало на околности у којима је формиран GCIBFI. Последњи пут је IAIB кратко поменуто као придружена институција OIK–а у резолуцији са 27. састанка ICFM–а који је одржан 2000. године у Куала Лумпуру. Нема никаквих прецизнијих података о томе да ли је IAIB формалноправно престао да делује, односно да је „угашен“ или је наставио, у неком облику, да делује. Наша је претпоставка да је ова организација престала да делује, али то не можемо да тврдимо са потпуном сигурношћу јер, једноставно, не располажемо релевантним подацима.

Према показатељима економских кретања у исламском свету, „исламске финансијске институције се развијају последњих година астрономском брзином“ и представљају „један од сегмената глобалне економије са најбржим растом“. Исламске банке данас делују у 75 земаља света и њихов број износи више стотина, док многе светске и регионалне банке отварају своје „исламске огранке“ и филијале (швајцарске, британске, француске, америчке, јапанске банке и друге)³⁰. Укупни капитал „чистих“ исламских банака износи близу 300 милијарди долара, док се још око 250 милијарди долара налази у исламским огранцима „конвенционалних“ банака.

С обзиром на чињеницу да је исламско банкарство најразвијеније у арапским земљама Залива, као и на то да се Бахреин деведесетих година 20. века наметнуо као нека врста центра исламског банкарства, није изненађење што је GCIBFI формиран управо у Манами, главном граду те земље.

Упркос томе што је веома мало доступних директних података и релевантних материјала о GCIBFI–ју, као и што фактички нема података из секундарних извора (као што су документи примарних политичких органа и других институција OIK–а), на основу информација преузетих из одређених бахреинских публикација и дневне штампе утврдили смо да се данас у чланству GCIBFI–ја налази око 125 исламских банака и финансијских институција из око 40 земаља. Реч је о исламским комерцијалним банкама, исламским огранцима и исламским филијалама конвенционалних банака, исламским

30 Helena Bachmann – *Banking on Faith*, „Islamic Banking and Takaful Force“, Manama, Banrain, 2002 (Доступно на Интернет сајту: www.bma.org.ba).

инвестиционим банкама, исламским фондовима и исламским компанијама за осигурање и реосигурање. Дакле, *предуслов за чланство у GCIBFI-ју јесте да релевантна исламска банка или финансијска институција делује и послује у складу са шеријатским правом.*

Са чланством је повезано и питање финансирања GCIBFI-ја јер се његов буџет, слично буџету IAIB-a, првенствено формира из редовних годишњих доприноса које уплаћују институције – чланице. GCIBFI данас има статус правног лица са међународноправним субјективитетом и ужива, после укључивања у структуру ОИК-a 2006. године, функционалне дипломатске привилегије и имунитете на основу општег споразума о привилегијама и имунитетима који су земље чланице склопиле са Организацијом исламске конференције. Званични језици су арапски и енглески, док се француски (трећи званични језик ОИК-a) скоро уопште не користи у деловању GCIBFI-ја.

Одсуство изворних публикација, докумената и података о GCIBFI-ју онемогућило нас је да презентујемо целовитију научну дескрипцију ове придружене институције која је релативно нова у структури ОИК-a. На основу *података из неких новинских текстова могли смо, по аналогији, да закључимо да структура GCIBFI има скоро идентичне органе као IAIB, односно да структуру GCIBFI-ја чине Генерална скупштина, Одбор директора и Генерални секретаријат, као и Комитет за шеријатско право.*

Основна функција GCIBFI-ја је развој свих облика и модалитета деловања у области исламског банкарства и финансијског пословања. Остаје, међутим, тек да се види да ли је исламско банкарство заиста један од „одговора“ исламског света на изазове глобализације, као што се то наводи у неким материјалима који помињу GCIBFI.

Нема довољно расположивих података о деловању *Комитета за шеријатско право*, али из неких материјала GCIBFI-ја може да буде закључено да постоји амбиција да овај Комитет доноси упутства и одлуке које би биле обавезујуће за све шеријатске надзорне комитете у исламским банкама и финансијским институцијама широм света. Тешко је оценити колико су ове амбиције реалне и остварљиве, јер су се сличне претензије у исламском свету, када је реч о шеријатском праву, обично неуспешно завршавале.

V

У последње две године, у свим активностима које се одnose на остваривање циљева GCIBFI–ја уочљиво је смањивање „ентузијазма“ исламских финансијских институција у односу на онај „полет“ који је постојао непосредно после 2000. године. У целини гледано, исламске банке су се последњих година, посебно после 2003. године, нашле под притиском западних сила на основу оптужби да су неке терористичке активности биле финансиране преко рачуна у исламским банкама или да су те банке служиле за „прање новца“. Није помогло ни то што су исламске банке упорно тврдиле да је новац за терористичке и „сумњиве“ организације много више пролазио преко рачуна „западних“ него исламских банака.

Значајно је да поменемо, у закључку, да су *исламске банке представљале стожер око кога се створила посебна међународна и регионална (исламска) финансијска инфраструктура*, у којој се налази више међународних недржавних и транснационалних институција и асоцијација. Поред, и ААОIFI–ја и ICED–а, створене су још и следеће институције: а) „Исламски одбор за финансијске услуге“ (IFCB) као асоцијација централних монетарних институција одговорних за доношење прописа о исламском банкарству и финансијама, која оперативно делује у Куала Лумпуру од марта 2003. године и има 20 чланова, 17 придружених чланова и 78 посматрача³¹; б) „Међународна исламска агенција за процену“ (IRA) формирана је 2002. године у Бахреину као аутономна корпорација коју су основале бројне финансијске институције и Исламска банка за развој; ц) „Међународно исламско финансијско тржиште“ (IFM), међународна институција која је такође формирана 2002. године у Бахреину, представља неку врсту прве исламске берзе, односно берзе која делује у складу са шеријатским правом; д) „Центар за испитивање ликвидности“ (LMC) формиран је крајем 2002. године у Бахреину; и е) „Међународни исламски центар за помирење и комерцијалну арбитражу“ (ICRCA), који су 2005. године у Дубаију формирале GCIBFI и IDB ради решавања банкарских и при-

31 Малезија је земља са највећим системом исламских банака и највећим исламским финансијским тржиштем у свету.

вредних спорова на основу шеријатског права, као и ради ван-судског решавања спорова.

Упркос томе што је у формирању скоро свих ових тела је учествовала и Исламска банка за развој, ова структура је ипак остала аутономна у односу на ОИК–а и није директно укључена у структуру или шири систем ОИК–а. У таквом контексту, прикључивањем GCIBFI–ја као придружене институције у своје „редове“ ОИК чини значајан напор да стави под своје окриље бројне исламске финансијске организације, асоцијације и институције које су аутономно постојале и деловале и много пре 2006. године. Да ли ће и колико ће у томе успети, остаје тек да се види јер је GCIBFI тек недавно прикључен структури ОИК–а.

Нагласимо, у закључку, да је у периоду од 1975. до јануара 2007. године Група ИДВ–а (без ИСЕС–е) финансирала 5.272 пројекта у вредности од око 50 милијарди долара (34 милијарде ID)³². Чињеница је, даље, да се исламски свет данас налази у периоду до сада незабележеног привредног раста и развоја. Са друге стране, међу исламским земљама преовлађује уверење да такав привредни раст мора да буде усклађен са системом вредности који преовлађује у исламским земљама. У том контексту, значај исламског банкарства и деловања исламских финансијских институција, пре свега њихови међународни облици испољавања, порастао је до раније незамењивих размера.

Стога, упркос критикама студије пакистанског политиколога Саад С. Кана које смо изнели, мора да буде прихваћена као тачна његова оцена да „од самог њеног настанка, деловање Исламске банке за развој представља велики, могуће је највећи успех ОИК–а“³³. Саад С. Кан закључује да би Исламска банка за развој требало да послужи као пример, у сваком погледу, за све органе и институције Организације исламске конференције и за остале исламске социјалне, хуманитарне, образовне и друге асоцијације у свету.

32 *Islamic Development Bank Group in Brief*, op. cit., стр. 8.

33 Saad S. Khan, op. cit., стр. 216.

Oliver Potezica
STATUS OF ISLAMIC DEVELOPMENT BANK
IN THE STRUCTURE OF ORGANIZATION
OF THE ISLAMIC CONFERENCE

Summary

Organization of the Islamic Conference is an universal international organization consisting of 57 states from four continents. This organization, second in numerity of its members (after the United Nations organization) was established in 1969 on the base of belonging of its members to the same faith – Islam. During last four decades, structure of the Organization of the Islamic Conference has been developed significantly and today it consists of 74 separate units, bodies, institutions and international organizations.

Within the structure of the Organization of the Islamic Conference there are also four specialized institutions. They are international organizations of Islamic states. Certainly a most significant one among the above mentioned institutions is the Islamic Development Bank as “the most important body of the Organization of the Islamic Conference in the field of economics”. The Islamic Bank for Development is a “classic” international financial institution and it is very similar, for instance, to the World Bank (by which model it was probably established). Precondition for getting membership in the Islamic Development Bank is membership in the Organization of the Islamic Conference, meaning that its members can be only Islamic states, or the member-states of the Organization of the Islamic Conference.

Key Words: Organization of the Islamic Conference, Islamic Development Bank, Islamic banking, Shariah Law.